

Ruben Willaert
restauratie & archeologie

Ijzerlaan 8b

Diksmuide, West-Vlaanderen

2024I49

ARCHEOLOGIENOTA

VERSLAG VAN RESULTATEN

BUREAUONDERZOEK

RUBEN WILLAERT NV

8200 SINT-MICHIELS-BRUGGE

TEN BRIELE 14 | BUS 15

AUTEUR:

Merlijn De Baene

© Ruben Willaert NV, Sint-Michiels-Brugge, 2024

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert NV. Ruben Willaert NV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

INHOUDSTAFEL	1
INLEIDING	2
1. BUREAUONDERZOEK [BO]	3
1.1 BESCHRIJVEND GEDEELTE	3
1.1.1 Administratieve gegevens	3
1.1.2 De onderzoeksopdracht	5
1.1.3 Het projectgebied	6
1.2 ASSESSMENT	10
1.2.1 Landschappelijk kader	10
1.2.2 Historisch kader	15
1.2.3 Archeologisch kader	27
1.3 SYNTHESE FASE BUREAUONDERZOEK	33
BIBLIOGRAFIE	i
BIJLAGE	iii

INLEIDING

De initiatiefnemer plant de realisatie van een meergezinswoning met handelsruimte in het centrum van Diksmuide, West-Vlaanderen. De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt ca. 311 m², over het gehele terrein zijn bodemingrepen voorzien.

Het projectgebied situeert zich volgens het gewestplan in een zone bestemd als woongebied. Het plangebied situeert zich binnen de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Diksmuide. Het terrein situeert zich noch binnen een archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologie te verwachten valt. Deze archeologienota wordt opgemaakt omdat de gecombineerde oppervlakte van de geplande bodemingrepen meer dan 100 m² bedraagt en de gecombineerde oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft meer dan 300 m² bedraagt.

RUBEN WILLAERT NV is aangesteld om deze archeologienota in de eerste plaats door middel van een bureaustudie op te maken met het oog op een advies naar uitgesteld vooronderzoek, werfbegeleiding, of vrijgave van het terrein.

1. BUREAUONDERZOEK [BO]

1.1 BESCHRIJVEND GEDEELTE

1.1.1 Administratieve gegevens

PROJECTCODE	2024I49	
ERKENNINGSNUMMER	OE/ERK/ARCHEOLOOG/2015/0069	
<i>BOUNDING GEOMETRY</i>	X ₁ : 44192	Y ₁ : 192386
	X ₂ : 44239	Y ₂ : 192420
KADASTER	Diksmuide Afdeling 1, Sectie D, Nummer 716K	
GEOGRAFISCHE INPLANTING	Figuur 1 en 2	
OPZET INITIATIEFNEMER	Figuur 4	

Figuur 1: Situering projectgebied t.a.v. GRB-basiskaart (© geopunt)

Figuur 2: Situering projectgebied t.a.v. topografische kaart van België (© geopunt)

1.1.2 De onderzoeksopdracht

1.1.2.1 Vraagstelling met betrekking tot het onderzochte gebied

“Het archeologisch vooronderzoek beoogt vast te stellen of er een archeologische site aanwezig is op een terrein, wat de karakteristieken en de bewaringstoestand van deze site zijn, wat haar relatie is met het landschap, welke waarde ze heeft, en hoe ermee moet omgegaan worden in het kader van bodemingrepen en wetenschappelijk onderzoek.”
– CGP 4.0; p. 28

Op basis van verscheidene parameters, zoals de nog aanwezige erfgoedwaarden, de landschapshistoriek, topografie, geomorfologie, bodemgebruik, vegetatie, en ingreephistoriek, wordt een waardering van het archeologisch potentieel binnen het afgebakende projectgebied opgesteld. Hiertoe wordt een stapsgewijze onderzoeksprocedure doorlopen, waarbij de vraagstelling steeds teruggekoppeld wordt naar volgende kernpunten:

- Wat is de trefkans op intact bewaarde archeologische aanwijzingen?
- Wat zijn de geplande ingrepen in functie van de werkzaamheden? Zullen de werken eventuele vindplaatsen bedreigen?

1.1.2.2 Werkwijze en strategie van het vooronderzoek fase BO

RUBEN WILLAERT NV werd aangesteld om deze archeologienota in de eerste plaats door middel van een bureauonderzoek op te maken. Dit bureauonderzoek werd uitgevoerd onder leiding van een erkend archeoloog van Ruben Willaert NV. De aard van de werken werd tijdens het bureauonderzoek afgewogen tegen de voorhanden zijnde gegevens relevant voor het projectgebied op bodemkundig, landschappelijk, historisch-cartografisch en archeologisch vlak.

De archeologienota werd opgemaakt middels *Office*- en *Adobe*-software. Het bijhorend kaartmateriaal werd aangemaakt in een GIS-omgeving. Hierin werden de ontwerpplannen ingeladen en geprojecteerd ten opzichte van diverse kaartlagen die raadpleegbaar zijn op geopunt.be, dov.vlaanderen.be, geo.onroerenderfgoed.be, cartesius.be en de website van de centraal archeologische inventaris [CAI]¹. De geraadpleegde literatuur, de digitale bronnen en het kaartmateriaal zijn te vinden in de bijlage.

---

¹ De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen en andere sites met erfgoedwaarde; onder dezelfde noemer verzamelen we alle opgestelde archeologienota's vanaf 2015.

1.1.3 Het projectgebied

1.1.3.1 Archeologische voorkennis

Binnen de grenzen van het projectgebied vond in het verleden nog geen archeologisch (voor)onderzoek plaats. Het terrein is gelegen binnen de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Diksmuide.

Figuur 3: Situering plangebied binnen de vastgestelde archeologische zone van het historisch centrum van Diksmuide t.a.v. meest recente orthofotomozaïek (©Geopunt)

1.1.3.2 Ruimtelijke situering

Het projectgebied bevindt zich in Diksmuide, West-Vlaanderen op de hoek van de Ijzerlaan en de Willem Telllaan. De omliggende percelen zijn allen bebouwd. De Ijzer stroomt op ca. 420 m ten westen van het terrein, de Handzamevaart op ca. 250 m ten noorden. Het centrum van Diksmuide situeert zich op ca. 300 m ten noordoosten van het onderzoeksgebied.

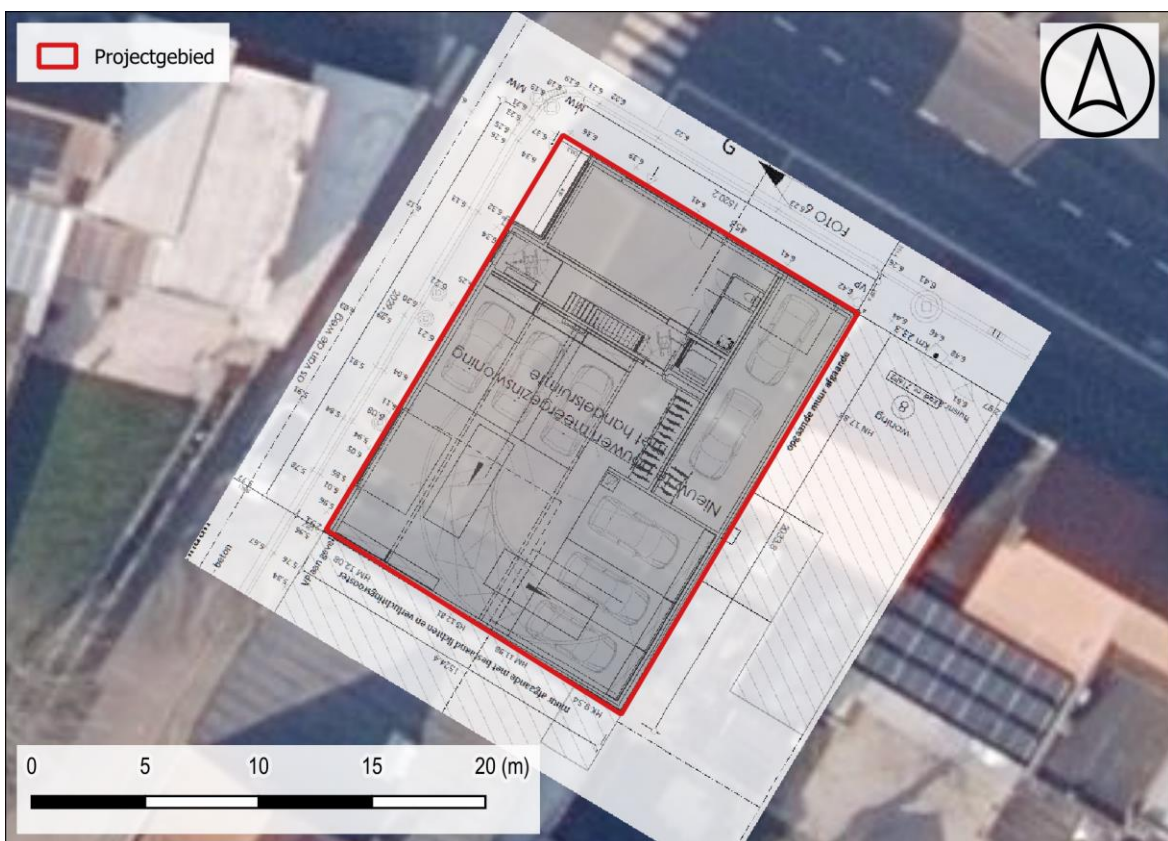
Figuur 4: Situering plangebied t.a.v. meest recente orthofotomozaïek (©Geopunt)

1.1.3.3 Geplande bodemingrepen

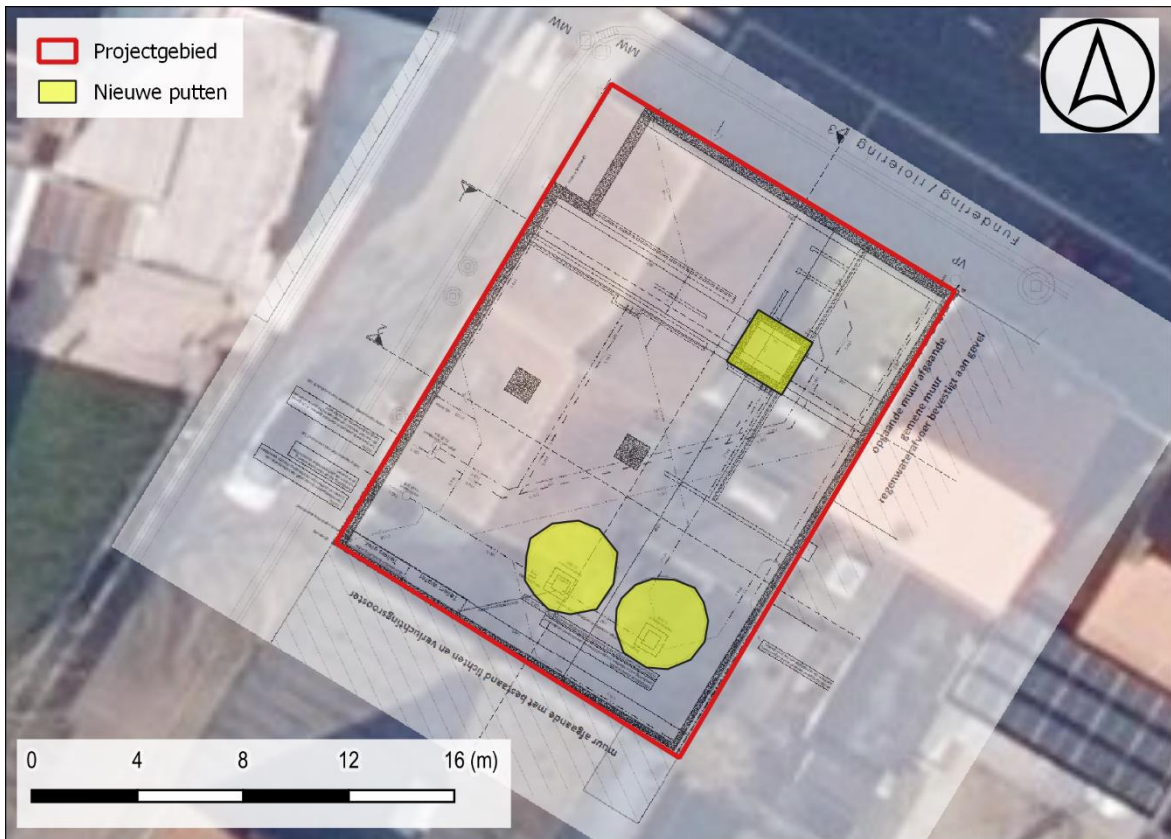
De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt ca. 311 m², over het gehele terrein zijn bodemingrepen voorzien. Op heden is het projectgebied voor ca. 276 m² bebouwd, in zuidwestelijke hoek is een kleine koer/tuinzone aanwezig.

Na de noodzakelijke sloopwerken wordt een nieuwe meergezinswoning met handelsruimte gerealiseerd met een footprint van ca. 303 m². De woning wordt gefundeerd door middel van sleuffunderingen tot vorstvrije diepte (ca. 100 cm-mv) en een vloerplaat (40 cm-mv). Voor de nieuwe vloerplaat zullen de bestaande onderfunderingen hergebruikt worden.

Er worden een nieuwe regenwaterput, septische put en liftkoker voorzien. Hier zal over een gecombineerde oppervlakte van ca. 25 m² een bodemingreep plaatsvinden tot ca. 2 m-mv. Er wordt tevens nieuwe riolering aangelegd op een diepte van ca. 70 cm-mv.

Figuur 5: Situering plangebied t.a.v. meest recente orthofotomozaïek (©Geopunt).

Figuur 6: Locatie nieuwe putten t.a.v. meest recente orthofotomosaïek (©Geopunt).

1.2 ASSESSMENT

1.2.1 Landschappelijk kader

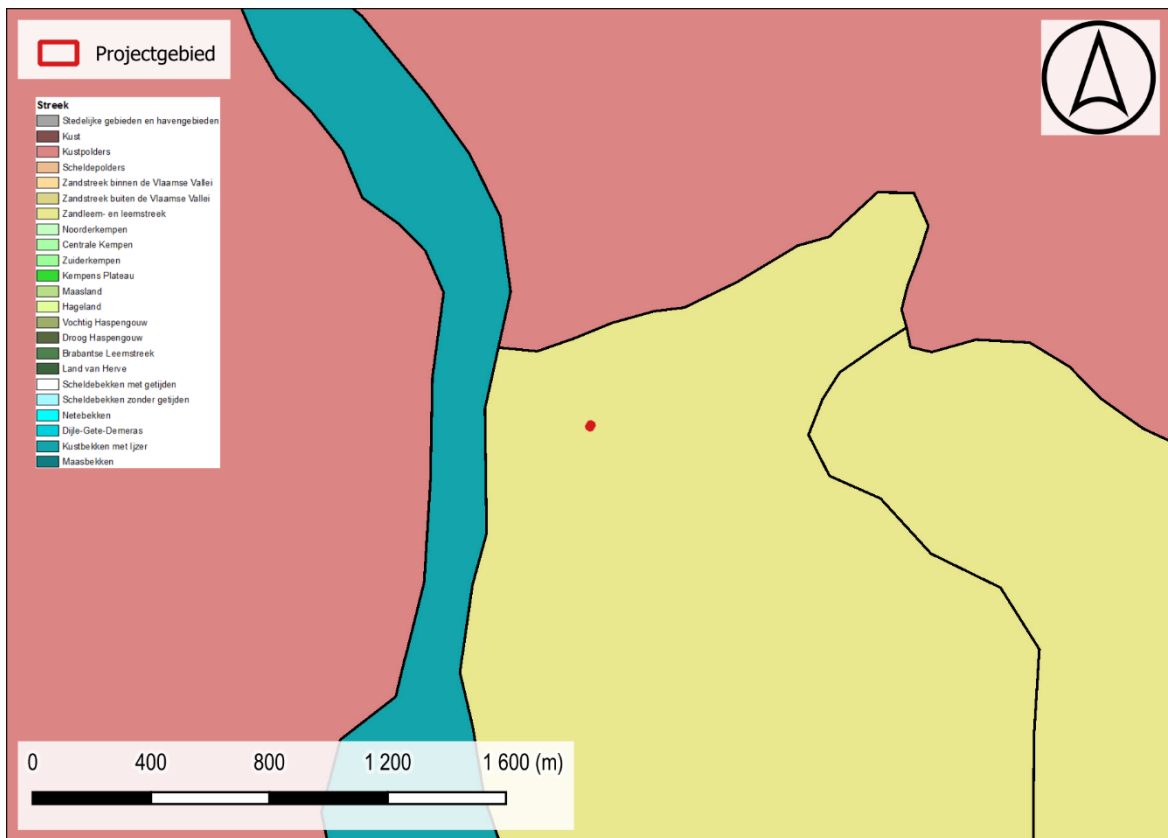
Diksmuide ligt op de grens van de polderstreek, de zandleemstreek en de zandstreek. Ten noorden en ten westen van de stad situeert zich een weidse vlakte, gevormd door de valleien van de Handzamevaart en de Ijzer. Het projectgebied ligt op de noordwestelijke rand van een noordelijke uitloper van de rug van Westrozebeke richting het alluvium van de Ijzer.

Het microreliëf situeert het projectgebied op een hoogte van **ca. 5.9 tot 6.4 + m TAW**. Het terrein loopt lichtjes op in noordoostelijke richting. Vermoedelijk hebben reeds maaiveldwijzigingen plaatsgevonden bij de realisatie van de bestaande bebouwing. De omvang hiervan of de impact op de bewaringstoestand van eventueel archeologisch erfgoed is op basis van de beschikbare gegevens niet te bepalen.

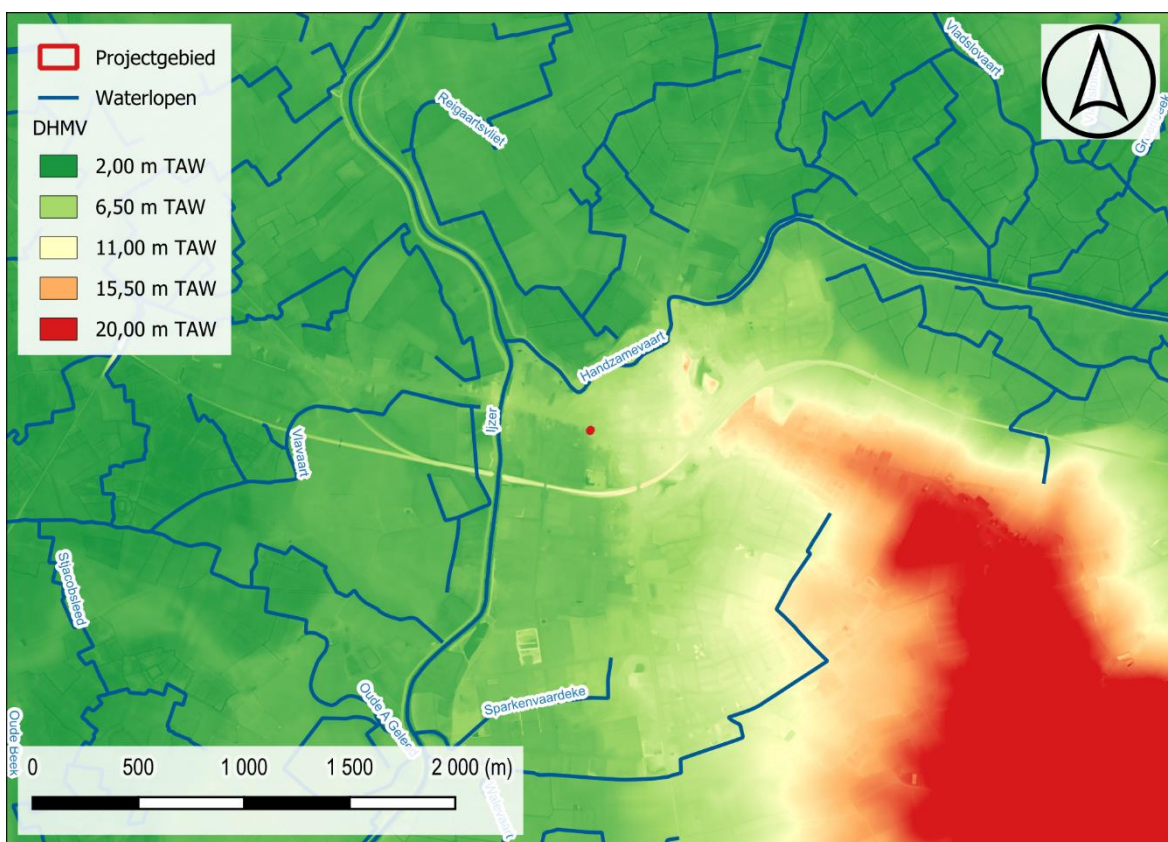
Het projectgebied is gelegen in het Lid van Kortemark (Formatie van Tielt). De **Formatie van Tielt** bestaat uit een fijn zandig en zandig marien sediment. Het oudste lid is het **Lid van Kortemark** en bestaat uit horizontaal gelamineerd fijn zandig grof silt en kleiig-siltig zeer fijn zand. Het is afgezet in de overgangszone tussen de buitenkust en de open shelf.

Het projectgebied is gelegen in het **Quartair Type 3c**. Het bestaat uit een basis van fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan gevolgd door een eolische afzetting van het Weichseliaan tot mogelijk Vroeg-Holoceen. Binnen deze afzetting kunnen mogelijks hellingsafzettingen van het Quartair voorkomen. Lokaal kan deze eolische afzetting afwezig zijn. De top bestaat uit een getijdenafzetting (marien en estuarien) van het Holoceen.

Het bodemtype **OB** is een kunstmatig bodemtype waarbij de natuurlijke bodem sterk verstoord kan zijn door de aanwezige verharding of bebouwing. Hierdoor is het niet altijd mogelijk de natuurlijke bodem te herkennen.

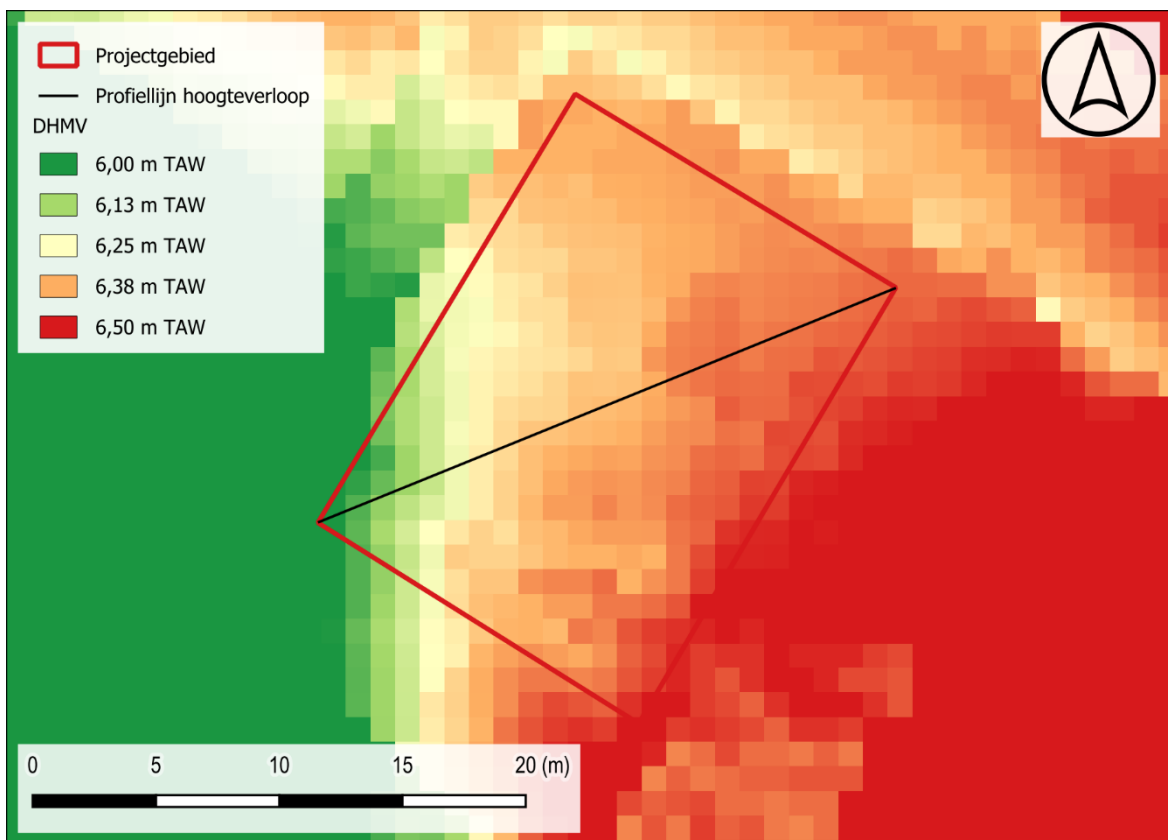
Figuur 7: Situering projectgebied t.a.v. de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).

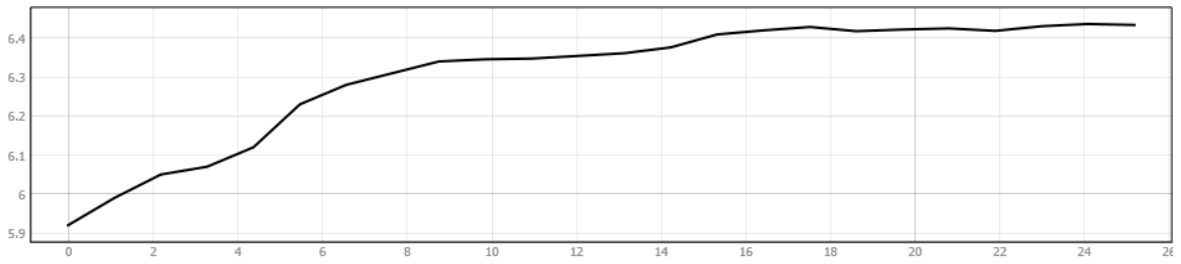
Figuur 8: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)

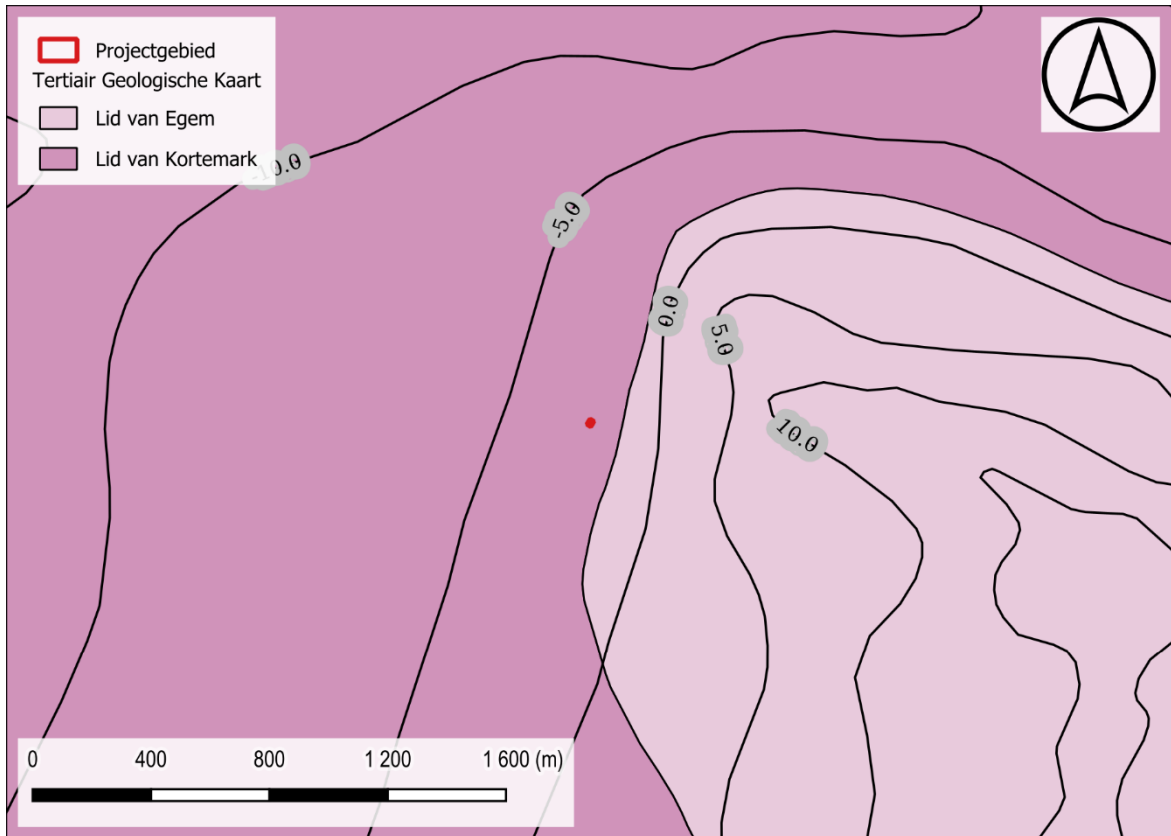
Figuur 9: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)

Figuur 10: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)

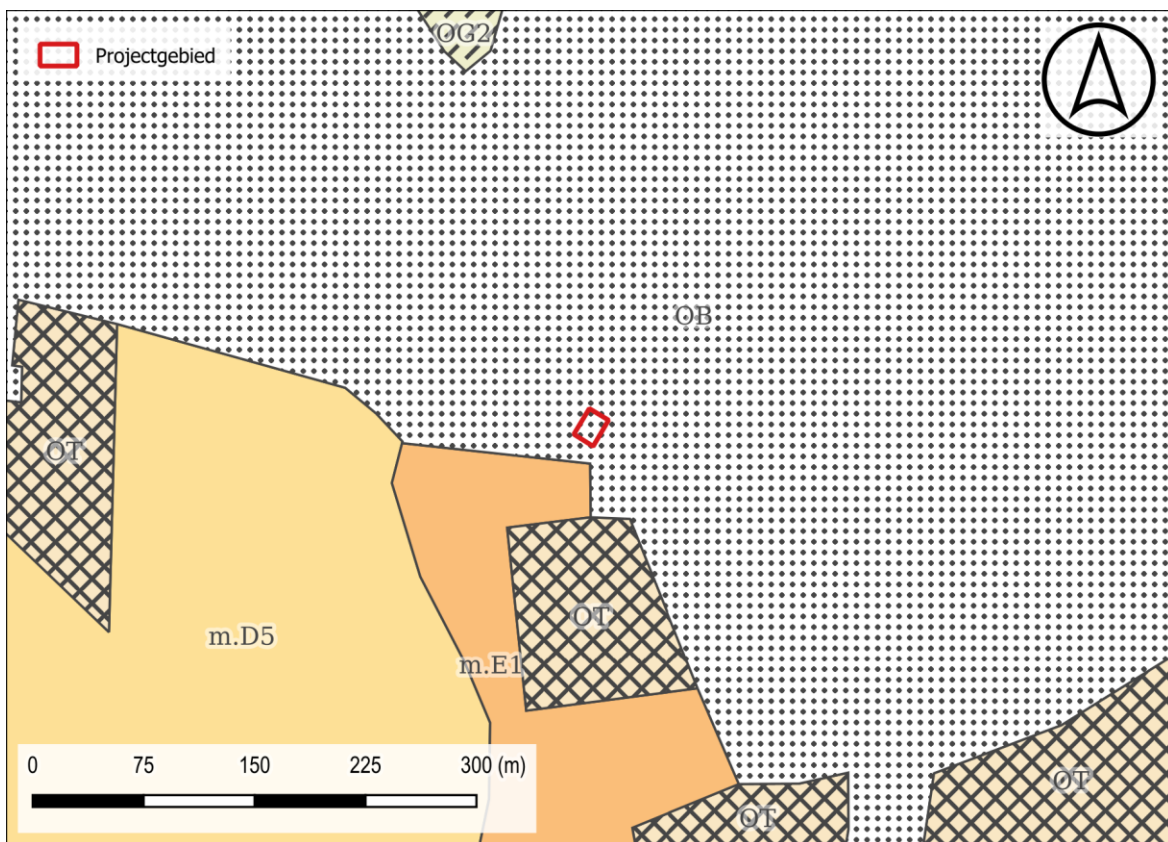
Figuur 11: Hoogteverloop ZW-NO

Figuur 12: Situering projectgebied t.a.v. Tertiair geologische kaart (© geopunt)

Figuur 13: Situering projectgebied t.a.v. Quartair geologische kaart (© geopunt)

Figuur 14: Situering projectgebied t.a.v. algemene bodemkaart van België (© geopunt)

1.2.2 Historisch kader

I. Diksmuide

Door de ligging op de grens van het zandleemgebied is het niet uitgesloten dat de regio van Diksmuide vanouds door de mens werd gefrekwenteerd. De hoger gelegen uitlopers van de pleistocene zandrug – met uitzicht op de valleien van IJzer- en Handzamevaart die rechtstreeks aansluiting hadden met de Noordzee – moeten een zekere aantrekkingskracht uitgeoefend hebben. Aan het sportplein van Diksmuide zijn recent circulaire en rechthoekige structuren, greppels en kuilen aangetroffen (wellicht funeraire structuren) die te dateren zijn in de metaaltijden. Aan de Tuinwijk zijn bij een onderzoek in 2015 tevens onregelmatige greppelstructuren aangetroffen uit de Romeinse tijd. Deze locaties situeerden zich op iets hoger gelegen terrein langs het alluvium van de IJzer, wat ze aantrekkelijk maakte voor bewoning en bewerking. Het is niet met zekerheid te stellen in welke mate het plangebied gelegen is ter hoogte van de pleistocene zandrug of het alluvium. Artefactenconcentraties uit de steentijden kunnen geenszins uitgesloten worden, maar zijn – gelet op de ligging binnen de bebouwde stadskern - vermoedelijk vernield door de bouwactiviteiten de laatste eeuwen.

In het verleden werd de hypothese geformuleerd dat in de 9de eeuw in Diksmuide, net zoals in bijvoorbeeld Alveringem, Veurne, Souburg en Middelburg, een ronde vluchtburcht opgericht werd als onderdeel van de zgn. *castella recens facta*.² Deze burchten (*castella*) maakten volgens deze hypothese deel uit van een verdedigingslinie tegen de invallen van de Noormannen. Deze burcht werd ten westen van de Grote Markt gelokaliseerd, op basis van anomalieën in de Popp-kaart uit het midden van de 19de eeuw.³ Op de Gouden Leeuwsite werd een brede OW georiënteerde gracht aangetroffen, waarvan het verloop trekkende overeenkomsten vertoont met de circulaire structuur.⁴

De aard en de omvang van de bewoning in de 10de eeuw is vooralsnog vrij onduidelijk. In elk geval krijgt Diksmuide in 958 de toestemming van Boudewijn III, graaf van Vlaanderen, om een jaarmarkt te houden. Na de overstromingen in het kustgebied tijdens de eerste helft van de 11de eeuw ontstond op de rand van het overstromingsgebied een kleine nederzetting, die vrij snel in belang toenam. Aanwijzingen hiervoor zijn de oprichting van een kapel in 1089 en de vestiging van de heren van Esen als burggraven van Diksmuide op het einde van de 11de eeuw.⁵ In deze pre-stedelijke nederzetting is de Vismarkt hoogstwaarschijnlijk als de oudste markt te beschouwen.

Zowel de vraag naar de precieze omvang van deze handelskern en de vraag of deze al dan niet omwijd was, bleef lange tijd onbeantwoord. Bij het prospectieonderzoek dat in 2016 door Ruben Willaert nv uitgevoerd werd op de Grote Markt van Diksmuide, onder de oudste ophogingspakketten, een gedempte gracht aangetroffen⁶. Het gaat om een zeer brede gracht, die over de volledige lengte van de Grote Markt loopt. Op de bodem kwam een dik pakket zwarte, plastische klei voor. Dit pakket, dat de gebruiksfase van de gracht vertegenwoordigt, kwam tot stand door accumulatie van fijn organisch materiaal in nagenoeg stilstaand water. Bovenop dit grachtslib konden verschillende dempingspakketten geregistreerd worden. Deze pakketten vertegenwoordigen de opgave van de gracht en het

² VAN WERVEKE 1965,

³ DE MEULEMEESTER 1981, 56-57; DE MEULEMEESTER 1986, 82-83. De cirkel, zoals die bijvoorbeeld in Veurne en Bergues zeer herkenbaar is, wordt in Diksmuide eigenlijk veroorzaakt door een bocht in de Handzamevaart (schriftelijke mededeling M. Dewilde).

⁴ PYPE, BONCQUET & DE GRUYSE 2012, 173-175.

⁵ Diksmuide werd na 1089 afgesneden van de moederparochie Esen (DE MEULEMEESTER 1986, 83).

⁶ DE GRUYSE 2017, in opmaak.

nivelleren van het terrein in functie van de herinrichting ervan en de aanleg van de Grote Markt. Het is vrij waarschijnlijk dat het hier gaat om de gracht van de pre-stedelijke nederzetting. Deze gracht sluit D-vormig aan op de laatste meander van de Handzamevaart, vooraleer die in de IJzer uitmondt. De opgave van de gracht is in de 13de eeuw te situeren, wanneer de Grote Markt tot stand komt. Deze gracht werd ook aangetroffen op de Gouden Leeuw-site.

Vanaf het einde van de 11de eeuw groeit Diksmuide uit tot een belangrijke zeehaven. De monding van de IJzer drong op dat ogenblik nog zeer diep het binnenland in. Het belang van de stad wordt o.a. geïllustreerd door de toekenning van de stadsrechten midden 12de eeuw (waarschijnlijk voor 1163)⁷. Algemeen wordt aangenomen dat rond het einde van de 12de eeuw een tweeledig mottekasteel opgericht werd.⁸ Deze motte wordt op basis van de historische bronnen enerzijds en de huidige percelleringspatronen anderzijds ten noorden van de Sint-Niklaaskerk gesitueerd. Het neerhof zou zich volgens deze hypothese tussen het opperhof en de Handzamevaart situeren. Waarschijnlijk werd de motte in opgegeven om de uitbreiding van Diksmuide langs de Handzamevaart mogelijk te maken. De militaire functie werd overgenomen door de stadsomwalling, die vanaf 1270 werd aangelegd, en het versterkt kasteel, dat in de loop van de 13de eeuw opgericht werd ter hoogte van de samenloop van de IJzer en de Handzamevaart (vandaar huidige benaming Kasteelstraat)⁹.

Door inpoldering en verzanding zal de scheepsvaart geleidelijk aan onmogelijk worden. De indijking van de IJzerbedding – wellicht reeds in de 1^e helft van de 12^e eeuw, zou in de percelering nog talrijke sporen van ringdijken achterlaten. Deze steeds opschuivende bedijking wordt bekroond met de aanleg van de IJzerdijk.

In een volgende fase werd de stad uitgebreid in zuidelijke richting. Het dambordpatroon wijst erop dat deze uitbreiding zeer planmatig verliep vanaf de Grote Markt met in het verlengde de huidige Generaal-Baron Jacquesstraat. De uitbreiding was duidelijk geënt op de Ieperstraat. De inrichting van de Grote Markt in het derde kwart van de 13de eeuw dateert deze uitbreiding. De stichting van het begijnhof en de vermelding van de Huidevettersdijk wijst erop dat de bewoning nu ook aan de overzijde van de Handzamevaart voorkwam.

Diksmuide vormt tussen de 13^e en de 15^e eeuw een belangrijk centrum voor de lakenproductie, gespecialiseerd in het oude luxueuze zware laken. De Honderdjarige Oorlog en het opstarten van een eigen productie in Engeland betekent de ondergang van de lakennijverheid.

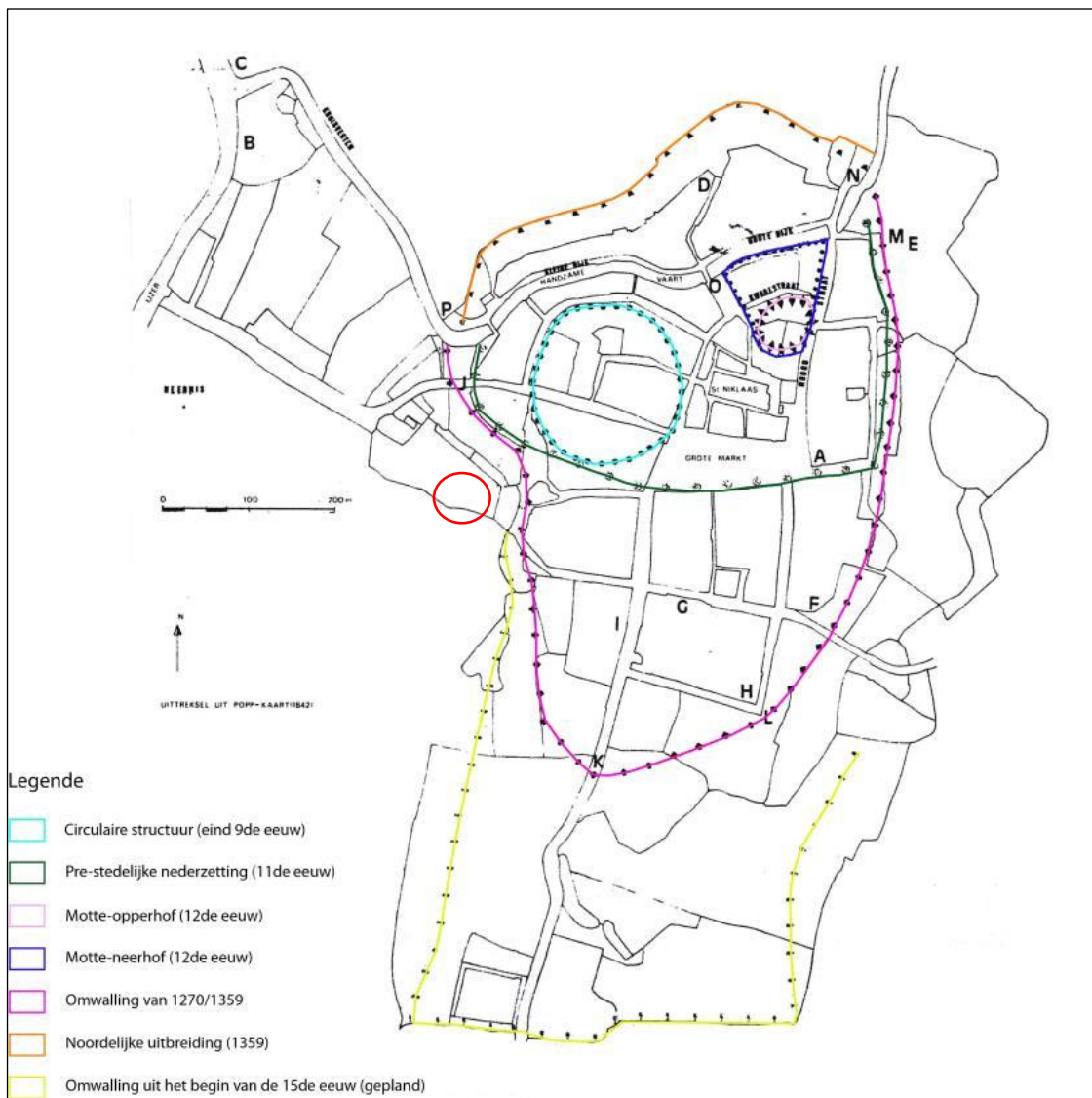
---

⁷ T.g.v. de stichting van Nieuwpoort in 1163 verloor Diksmuide haar rol als belangrijke zeehaven.

⁸ De hypothese is gebaseerd op analogie met andere steden en de gangbare tradities. De inventaris van Onroerend Erfgoed meldt: 'De eerste heer van Beveren, Diederik (1120-1148) wiens zoon Jordaen, burggraaf van Diksmuide wordt (vermeld in diplomatieke stukken in 1157), laat te Beveren een motte opwerpen. Vermits motteversterkingen in deze periode in tal van Vlaamse steden opgeworpen werden en vermits de heren van Beveren vasthouden aan de mottetraditie, lijkt het aannemelijk dat ze ook in Diksmuide een mottekasteel hebben opgericht.' (<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/121990>).

⁹ DE MEULEMEESTER 1986, 84.

Waarschijnlijk werd de stad onder graaf Gewijde van Dampierre, tussen 1270 en 1299, versterkt met aarden wallen en een verdedigingsgracht met vier poorten¹⁰. De contouren van deze eerste stadsversterking corresponderen min of meer met de tweede omwalling, aangelegd in 1359 na een uitbreiding van de stad in noordelijke richting. In het begin van de 15de eeuw werd de omwalling aangepast op initiatief van de heer van Diksmuide. Dankzij deze heraanleg ontstond een rechthoekig areaal en werd de stad met 1/3 uitgebreid. De volgende uitbreiding- verder in zuidelijke richting- kwam tot stand rond 1430. De uitbreiding was een poging om de lakennijverheid nieuw leven in te blazen en nieuwe arbeiders aan te trekken binnen een nieuwe omwalde nederzetting. T.g.v. financiële problemen werd enkel de omgrachting gerealiseerd¹¹. Deze gracht werd aangetroffen bij het archeologisch onderzoek aan de Tuinwijk.¹²

Figuur 15:Reconstructie van de stadsontwikkeling op de kadasterkaart van Popp met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood). (Dewilde 1986, 134-157.)

¹⁰ Sommigen dateren de eerste stadsomwalling in het begin van de 13de eeuw.

¹¹ DE WILDE 1986.

¹² PYPE P., DE SMAELE B. 2015

II. Cartografische bronnen

De oudste cartografische weergave van het plangebied is op de Deventerkaart. Het plangebied situeert zich precies ten westen van de omwalling van de 13e eeuw en de zuidelijke uitbreiding van de omwalling uit de 15e eeuw. Verder ten westen van het plangebied situeert zich de IJzer, die aan de oostzijde niet bedijkt is. Vermoedelijk bestaat het plangebied in deze periode uit een alluviale overstromingsvlakte precies buiten de stadsgrenzen, waardoor het terrein allicht ongunstig was voor bewoning.

Een plan uit 1647 toont het beleg van Diksmuide. Zoals reeds vermeld, wordt Diksmuide in de loop van de 17e eeuw verder versterkt door de voortdurende dreiging van de Tachtigjarige Oorlog en de imperialistische ambities van Lodewijk XIV. Ter hoogte van het projectgebied zijn duidelijk een aantal ravelijnen waar te nemen. Op een plan uit 1673 zijn deze ravelijnen ter hoogte van het plangebied niet langer weergegeven - maar zijn rondom de stad wel een ruim aantal bastions te zien. Deze zijn omgeven door een brede gracht. Tussen de bastions situeren zich een aantal vooruitgeschoven ravelijnen. Helaas ontbreekt betrouwbaar kaartmateriaal om te kunnen bepalen in welke mate het plangebied samenvalt met elementen van de 17e-eeuwse stadsversterking.

Aan het eind van de 17^e eeuw worden de versterkingen geslecht. Het plangebied staat op de Ferrariskaart gekarteerd als weiland. Bebouwing in de omgeving van het plangebied is nauwelijks aanwezig. Vermoedelijk was het vochtig weiland niet gunstig voor bewoning. Binnen de projectgrenzen is wel een opvallende grachtstructuur aanwezig. Mogelijk betreft dit een bleekweide. Laken is een zeer fijn geweven wollen stof die glanzend en waterdicht gemaakt wordt door een proces van vollen, klaarden en scheren dat meerdere keren wordt herhaald. Het laken wordt opgespannen op zogenaamde lakenramen, verticale houten palen waaraan het laken opgespannen werd om het weer uit te rekken nadat het door het vollen gekrompen was. Op een bleekweide werd allerlei linnengoed na het wassen in de zon gelegd om te drogen en te bleken. Binnen de projectgrenzen is er een verwachting naar paalgaten die mogelijk in verband te brengen zijn met ramen, en kanaaltjes waarin het laken werd ondergedompeld. Precies buiten de projectgrenzen zijn wel twee kleine gebouwtjes waar te nemen.

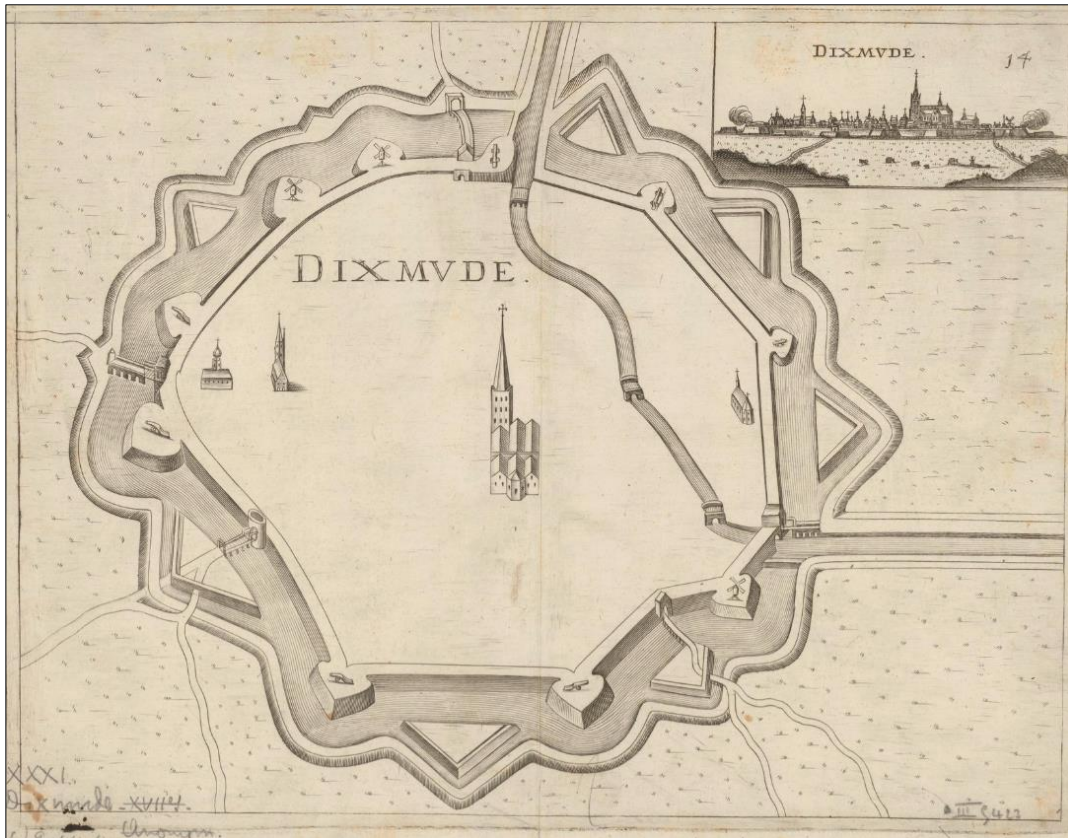
Op de Atlas der Buurtwegen zijn de sporen van de mogelijke bleekweide verdwenen. Binnen de projectgrenzen is geen bebouwing afgebeeld.

Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: NGI Cartesius).

Figuur 17: Kaart van het Beleg van Diksmuide van 1647 (Bron: NGI Cartesius).

Figuur 18: Projectgebied weergegeven op een plan van 1673 (Bron: NGI Cartesius).

Figuur 19: Situering projectgebied t.a.v. Ferrariskaart d.d. 1771-1778 (© geopunt)

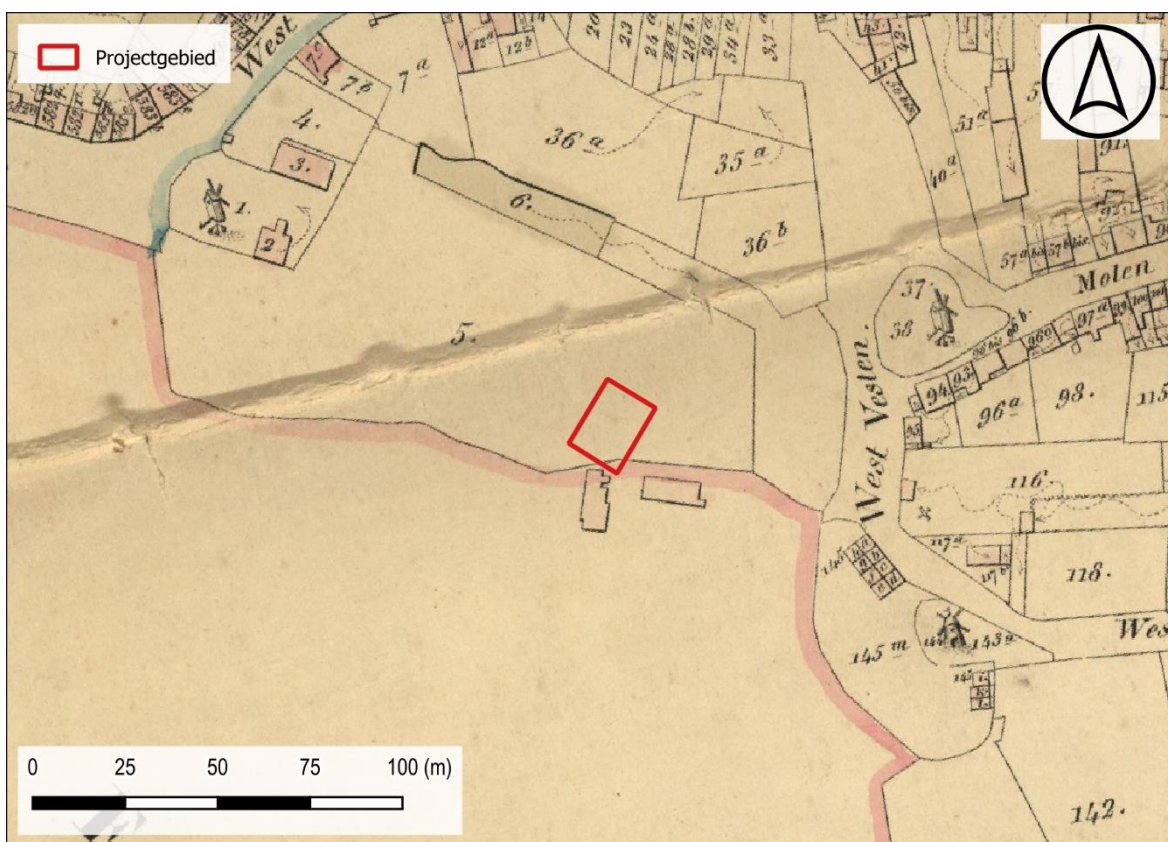
Figuur 20: Situering projectgebied t.a.v. Ferrariskaart d.d. 1771-1778 (© geopunt)

Figuur 21: Situering projectgebied t.a.v. Atlas der Buurtwegen d.d. 1840 (© geopunt)

Figuur 22: Situering projectgebied t.a.v. Vandermaelenkaart d.d. 1846-1854 (© geopunt)

Figuur 23: Situering projectgebied t.a.v. Popkaart (1842-79) (© geopunt)

III. Wereldoorlog I

Op 10 oktober 1914 veroveren de Duitsers Antwerpen en trekken de Belgische, Franse en Britse troepen zich terug. Terwijl de Eerste, Tweede en Vierde Divisie zich stationeren achter de IJzer, positioneert de Derde Divisie zich als reserve ter hoogte van Lampernisse. De IJzerslag barst los op 18 oktober 1914 waarbij de Duitsers een massale aanval forceren over een front van 100 kilometer om de haastig geïnstalleerde Belgische voorlinie en voorposten op de rechteroever van de IJzer in te nemen.

Op 20 oktober 1914 is het enkel nog Diksmuide die stand weet te houden op de oostelijke oever van de IJzer. De stad ligt onder zwaar Duits artillerievuur en wordt gedurende drie weken verdedigd door een Franse brigade marinefuseliers en Belgische eenheden. De eerste bestormingen (o.a. vanuit het Praatbos) worden afgeslagen. Op 21 oktober wordt de stad heel heftig gebombardeerd en verschillende malen door de Duitsers bestormd.

Op de nacht van 23 op 24 oktober steken de Duitse troepen massaal de IJzer over, en naderen ze de stad tot op 2 kilometer afstand. De slag om de IJzer neemt catastrofale vormen aan en een terugtocht naar de Lovaart wordt overwogen. Wanneer de Duitse aanval echter stilvalt bij gebrek aan reserves kan het Belgische leger de terugtrekking tot aan de spoorweg Nieuwpoort-Diksmuide voorbereiden. De opzichter van de Noordwatering; Karel Cogge, werkt een plan uit voor de inundatie van het gebied tussen de IJzer en de verhoogde spoorwegberm. Na verschillende pogingen tot Duitse doorbraak, lijkt de inundatie op de nacht van 30 tot 31 oktober uiteindelijk geslaagd, wanneer de Duitsers hun loopgrachten tussen de IJzer en de spoorweg verlaten. Op 10 november 1914 komt het Belgische bruggenhoofd Diksmuide o.l.v. admiraal Ronarc'ch desalniettemin ten val. De meeste van de ca. 3800 inwoners zijn de stad reeds ontvlucht. Gedurende de Eerste Wereldoorlog zal Diksmuide in Duitse handen blijven en wordt de stad tot puin herleid door beschietingen en bombardementen van de Belgische artillerie.

Hierop volgt een vier jaar lange stellingenoorlog. Gedurende deze 4 jaar situeert Diksmuide zich aan de frontlijn. Vanaf 28 september zet het Belgische leger het bevrijdingsoffensief in. Bij Diksmuide wordt een omsingelingsbeweging uitgevoerd en de stad komt op 29 september in handen van het 18de Linieregiment.^{13 14}

Binnen de projectgrenzen is er een zekere kans op de aanwezigheid van WO I-gerelateerde structuren. Bij navraag bij Birger Stichelbaut (UGent) is gebleken dat er een loopgraaf over het terrein loopt.¹⁵ Omdat er een vrijgave van het terrein wordt geadviseerd, ondanks deze verwachting, werd besloten geen luchtfotografische studie te laten opmaken.

---

¹³ Inventaris Onroerend Erfgoed

¹⁴ DE VOS, SIMOENS, WARNIER & BOSTYN 2014, 157-177

¹⁵ Contact met Dr. Birger Stichelbaut (UGent) op 03-09-2024

IV. Orthofotosequentie

De oudste twee luchtfoto's uit, 1971 en 1979-90 respectievelijk, hebben een zeer slecht kwaliteit, maar aan westelijke zijde lijkt reeds een gebouw te staan. De structuur wordt pas duidelijk zichtbaar op de luchtfoto van 2000-2003. Langs de westelijke zijde staat een gebouw met een schuin dak, langs oostelijke zijde staat een structuur met een plat dak. In zuidoostelijke hoek is een kleine koer/tuinzone te herkennen. Sindsdien is geen noemenswaardige evolutie merkbaar tot op heden.

Figuur 24: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomosaïek d.d. 1971 (© geopunt)

Figuur 25: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 1979-1990 (© geopunt)

Figuur 26: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2000-2003 (© geopunt)

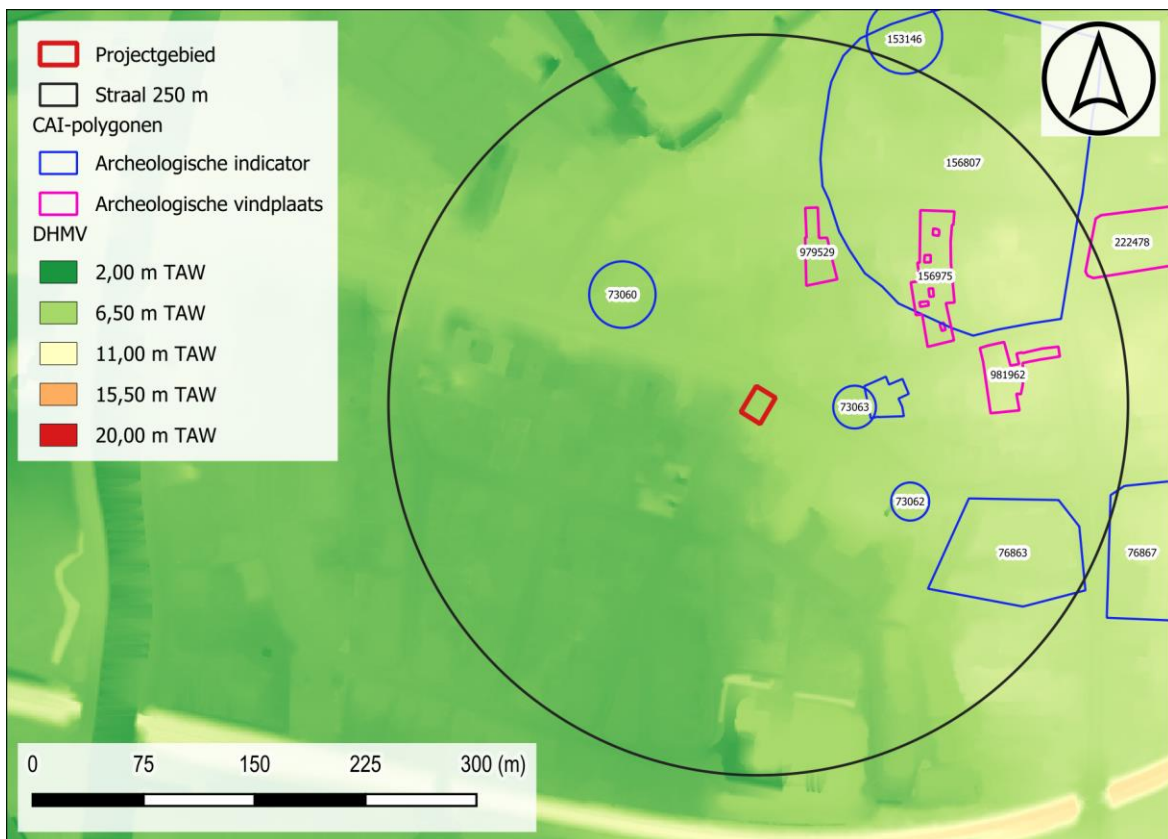
Figuur 27: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2008-2011 (© geopunt)

Figuur 28: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2022-2023(© geopunt)

1.2.3 Archeologisch kader

Ter hoogte van het onderzoeksgebied zelf zijn geen archeologische vindplaatsen of indicatoren gekend. Binnen een straal van 1500 m werden in het verleden al meerdere archeologische vindplaatsen en indicatoren geregistreerd. Ten zuidoosten van het projectgebied werden tijdens prospecties en opgravingen archeologische vaststellingen gedaan. Vooral sporen uit de late middeleeuwen en uit WO1 zijn sterk vertegenwoordigd, maar er zijn ook aanwijzingen voor menselijke aanwezigheid in de metaaltijden en de Romeinse tijd. Ten noorden en ten noordoosten zijn op meerdere locaties sporen van laatmiddeleeuwse bewoning en activiteiten aan het licht gekomen. Ook daar zijn sporen of restanten uit de Eerste Wereldoorlog niet zeldzaam.

Figuur 29: Situering projectgebied op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen (©Geopunt).

I. Archeologische vindplaatsen

151468	<p>Mechanische prospectie</p> <p>Volle middeleeuwen: In het profiel van de proefputten was een organisch zwart pakket aanwezig (veel aardewerk, dierlijk bot, hout en leer): waarschijnlijk een volmiddeleeuws ophogingspakket dat ook op de Grote Markt werd aangetroffen. Daaronder derde archeologische niveau dat teruggaat tot de 12de eeuw.</p> <p>Late middeleeuwen: Verschillende bakstenen en houten structuren / paaltjes, die duiden op bewoning op het terrein rond de 15de eeuw.</p> <p>Bron: Heyvaert, B.; Van Hove, S.; Acke, B., 2010. Archeologische prospectie Reuzenmolenstraat Diksmuide (prov. West-Vlaanderen). Basisrapport - oktober 2010, onuitgegeven rapport.</p>
--------	--

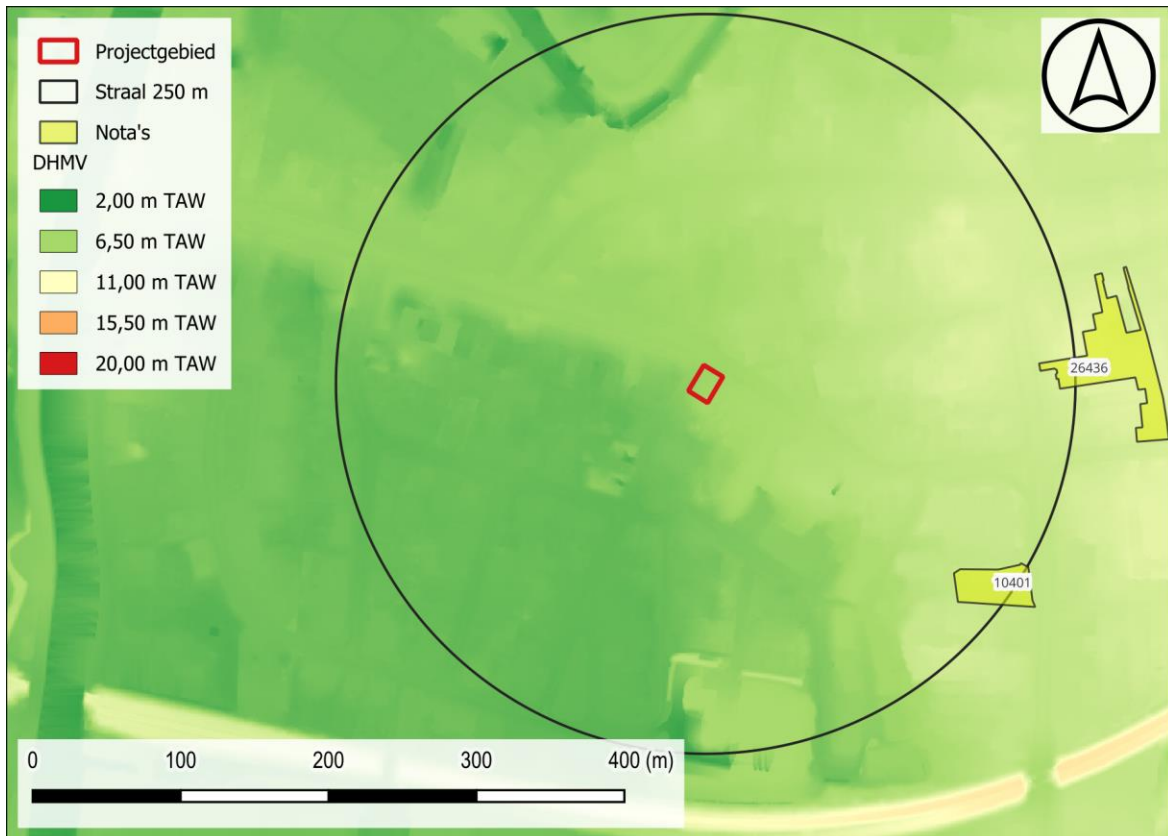
156975	<p>Opgraving</p> <p>Volle middeleeuwen: rood aardewerk, grijsgebakken aardewerk, fragment van een kogelpot in Maaslands witbakkend aardewerk (late 12de-vroege 13de eeuw), fragment van een steelpan met korte holle steel in grijsgebakken aardewerk (late 12de-vroege 13de eeuw), steengoed, enkele textielfragmenten, dierlijk botmateriaal, leerfragmenten, een groot aantal kuilen (klei-extractie), ophogingspakketten, oost-west georiënteerde gracht met beschoeiing, mogelijk 12 m breed (gaat mogelijk terug op de 9de-eeuwse burchtgracht en de gracht rond de pre-stedelijke kern van de 11de eeuw), waarschijnlijk werd de gracht helemaal opgegeven na voltooiing van de nieuwe stadsgracht, aangelegd tussen 1270 en 1359</p> <p>Late middeleeuwen: rioolstructuur in baksteen, waterput, beerput, L-vormige gracht, baksteenstructuren waaronder een poer, muren, een circulaire structuur, een rechthoekige structuur, een cirkelvormige constructie uit gele baksteen met nog een deel van een bakstenen koepel, een bakstenen vloerrestant, een bakstenen putkraag</p>
222478	<p>Mechanische prospectie</p> <p>14de eeuw: gedempte gracht</p> <p>Volle middeleeuwen: ophogingspakketten</p> <p>Bron: De Gryse J., m.m.v. Eggermont S. 2018: Grote Markt (Diksmuide, West-Vlaanderen). Archeologisch vooronderzoek vanuit wetenschappelijke vraagstelling. Eindverslag. Sint-Michiels-Brugge: Ruben Willaert bvba. Eindverslag (archeologieportaal) (08-2018)</p>
979529	<p>Mechanische prospectie</p> <p>Eerste helft 20ste eeuw: Tijdens dit onderzoek werden 13 sporen en 6 vondsten aangetroffen. Net onder de graszoden in werkput 1 bevindt zich een laag (met heel veel bouwpuin) die kan geplaatst worden in de 2e helft van de 20e eeuw en is gelinkt met werken in de tuin; vermoedelijke aanleg van een regenput en bouw bijgebouwen al dan niet gekoppeld aan afbraak van oude gebouwen. Het betreft een horizontale laag over de ganze werkput. Het is vanaf spoor 104 dat we een duidelijke aanwezigheid zien van schrapnelfragmenten, projectielen, ijzerdraad, bakstenen, metaal, glaswerk en huisraad die ons wijzen naar de Eerste Wereldoorlog. Dit blijft ongewijzigd tot de bodem van de put met die verstande dat het baksteenpuin vermindert. Aanvullende boringen tot 80 cm dieper kunnen niet veel bijbrengen aan het verhaal, enkel dat de moederbodem nog niet bereikt is en er zich nog ten minste twee zeer puinrijke pakketten onder laag 107 bevinden.</p> <p>Bron: Deconynck J. Vergauwe R. 2020: Nota Diksmuide Generaal Baron Jacquesstraat proefputten</p>
981962	<p>Mechanische prospectie</p> <p>Late middeleeuwen: Binnen het plangebied werden enkel ophogings- en puinlagen aangetroffen. De puinlagen zijn allen tussen de 12de en de 14de eeuw te dateren. Deze zijn te linken aan het bouwrijp maken van het terrein.</p> <p>WOI: De bovenste meter van het terrein bestond uit een puinlaag. Dit is te linken aan de heropbouw van Diksmuide na de Eerste Wereldoorlog.</p>

	Bron: Pype P. & Coenaerts J. 2020: Archeologische evaluatie van het bodemarchief langs de Reuzemolenstraat/Koning Albertstraat te Diksmuide (West-Vlaanderen), Gent.
--	--

II. Archeologische indicatoren

73060	Indicator cartografie 18 ^{de} eeuw: houten graan- en oliewindmolen
73062	Indicator cartografie Middeleeuwen: Molen
73063	Indicator cartografie 18 ^{de} eeuw: Koren- en schorsmolen, houten achterkant op stenen onderbouw. Vernietigd in 1914.
76863	Indicator cartografie 16 ^{de} eeuw: Gasthuis, bouw eerste helft 16 ^{de} eeuw
76867	Indicator cartografie 16 ^{de} eeuw: Voormalig klooster en kerk van de paters Recollecten of Minderbroeders Franciscanen, heropgebouwd in de jaren 1920. In de volksmond bekend als "Paterskerk". nu cultureel centrum en plaatselijke openbare bibliotheek
153146	Evaluerend terreinonderzoek Nieuwe tijd: losse vondst; aardewerk
155479	Erfgoedonderzoek Late middeleeuwen: twee, haaks op elkaar staande grachtgedeelten: oudste gracht: OW-richting en omsluit vermoedelijk het areaal tussen de Handzamevaart en de Reuzemolenstraat, Grote Markt en Debreyne-Peellaertstraat
156807	Indicator cartografie/luchtfotografie Middeleeuwen: circulaire vorm in het stratenplan (oude stadskern)

Figuur 30: Situering projectgebied op het DHMV met aanduiding van de (Archeologie)nota's en eindverslagen (©Geopunt).

III. Onderzoek nog niet opgenomen in de CAI

10401	<p>Sint-Jansplein Proefsleuven en proefputten</p> <p>De archeologische prospectie leverde weinig sporen op. De oudste aangetroffen sporen kunnen in de (late) middeleeuwen gedateerd worden en waren een cultuurlaag en een ophogingspakket. Daarnaast werden enkele postmiddeleeuwse muurstructuren gevonden. Wat de datering, omvang of functie van de bebouwing was blijft onduidelijk. Het ging alleszins niet om middeleeuwse bebouwing. Als laatste werden restanten van een loopgraaf uit WO I aangetroffen.</p> <p>Een algemeen beeld tijdens de prospectie was de grote verstoringsgraad binnen het plangebied. Al aan het oppervlak werd een wirwar aan betonnen funderingen waargenomen. Deze funderingen bleken vrij diep aangelegd. Ook nog op een dieper niveau werd vergraven grond aangetroffen. Naast deze funderingen werden ook verschillende nutsleidingen aangetroffen. Het afgebroken gebouw van de Christelijke Mutualiteit kende een relatief recente oprichtingsdatum (jaren '60 van de 20ste eeuw). Deze bouwfase heeft vermoedelijk heel wat potentieel aanwezige archeologische structuren vernield (naast de vernielingen van WO I) Een tweede algemeenheid was de opvallende afwezigheid van archeologisch vondstenmateriaal. Tijdens het afgraven en verdiepen werd heel weinig vondsmateriaal (aardewerk, (dierlijk)bot, metaal) waargenomen.</p> <p>Bron: https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/10401</p>
26436	<p>Evenementenhal Proefsleuven en proefputten</p>

Reeds uitgevoerde sloopwerken grepen al in, voorafgaand aan het archeologisch vooronderzoek, tot op een diepte van verschillende meter in een beperkte zone centraal in het plangebied. Helemaal aan het zuidelijke uiteinde van het plangebied is sprake van het uitgebroken en volgestorte kelderniveau [tot 2.3 m onder het straatniveau] van woningen uit de 20e eeuw. Elders binnen het plangebied is overal sprake van een jong-antropogeen genivelleerde top van ca. 0.8-1.0 m dik.

Het opgetekende grondsporenbestand is erg beperkt. Tussen opgetekende contexten is de aangetroffen middeleeuws gelaagde accumulatie van stedelijke bouw- en afvallagen van primordiaal inzichtelijk belang. Overige archeologisch relevante contexten zijn nagenoeg allemaal afvalkuilen aangetroffen ingegraven in de stedelijke accumulatie, minstens 1.5 m onder het straatniveau.

De vondstassemblage is uitsluitend afkomstig uit de onderste helft van de stedelijke palimpsest en wijst coherent in de richting van de 13e eeuw. De inplanting van de site extra muros ten opzichte van een ons bekende stadsgracht uit de 11e eeuw ondersteunt het idee dat we de oudste urbane ontwikkelingsfase buiten de originele stadskern aantreffen in de opgetekende opeenstapeling van bewoningsfasen.

Bron: <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/26436>

1.3 SYNTHESE FASE BUREAUONDERZOEK

De opdrachtgever plant de realisatie van een nieuwe meergezinswoning met handelsruimte aan de IJzerlaan in Diksmuide. Op heden is het projectgebied voor ca. 276 m² bebouwd, in zuidwestelijke hoek is een kleine koer/tuinzone aanwezig. De bestaande onderfunderingen zullen hergebruikt worden. Enkel lokaal zal voor de aanleg van enkele putten en de riolering een diepere bodemingreep plaatsvinden.

Diksmuide ligt op de grens van de polderstreek, de zandleemstreek en de zandstreek. Ten noorden en ten westen van de stad situeert zich een weidse vlakte, gevormd door de valleien van de Handzamevaart en de IJzer. Het projectgebied ligt op de overgang van een noordelijke uitloper van de rug van Westrozebeke richting het alluvium van de IJzer. De Quartairgeologische kaart geeft een profielopbouw weer van eolische afzettingen van het Weichseliaan/vroeg-Holoceen die rusten op fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan. De top bestaat uit getijdenafzettingen van het Holoceen. De bodemkaart geeft voor het overgrote deel van het plangebied sterk vergraven grond weer.

De oudste cartografische weergave van het plangebied is op de Deventerkaart. Het plangebied situeert zich precies ten westen van de omwalling van de 13^e eeuw en de zuidelijke uitbreiding van de omwalling uit de 15^e eeuw. Verder ten westen van het plangebied situeert zich de IJzer, die aan de oostzijde niet bedijkt is. Vermoedelijk bestaat het plangebied in deze periode uit een alluviale overstromingsvlakte precies buiten de stadsgrenzen, waardoor het terrein allicht ongunstig was voor bewoning. In de 17^e eeuw wordt Diksmuide versterkt in het kader van de Tachtigjarige Oorlog. Op een plan uit 1647 zijn in de omgeving van het plangebied een aantal ravelijnen waar te nemen. Helaas ontbreekt betrouwbaar kaartmateriaal om te kunnen bepalen in welke mate het plangebied samenvalt met elementen van de 17^e-eeuwse stadsversterking. Op de Ferrariskaart zijn de defensieve structuren grotendeels verdwenen en lijkt het plangebied in gebruik als bleekweide. Binnen de projectgrenzen is er een verwachting naar paalgaten die mogelijk in verband te brengen zijn met ramen, en kanaaltjes waarin het laken werd ondergedompeld. Gedurende WO I ligt Diksmuide in het frontgebied. Binnen de projectgrenzen is er dus een zekere kans op de aanwezigheid van WO I-gerelateerde structuren. Bij navraag is gebleken dat er een loopgraaf over het terrein loopt.¹⁶

Uit de gegevens van het bureauonderzoek blijkt een trefkans inzake archeologisch erfgoed. Deze verwachting bestaat voornamelijk uit:

- Restanten van de vroegmoderne verdedigingswerken
- Restanten van een bleekweide
- Restanten uit WO I

Wanneer de aard van de verwachte sporen wordt afgezet tegenover deze beperkte oppervlakte van de diepere bodemingrepen, moet geconcludeerd worden dat eventueel aanwezige archeologische sporen nooit in een ruimtelijk kader bestudeerd zullen kunnen worden.

---

¹⁶ Contact met Dr. Birger Stichelbaut (UGent) op 03-09-2024

BIBLIOGRAFIE

LITERATUUR

De Meulemeester, J. 1981, Circulaire vormen in het Vlaamse kustgebied. *Archaeologia Belgica*, 234.

De Meulemeester, J. 1986, Burchten en Stadsontwikkeling: archeologische beschouwingen bij de kaarten van Jacob van Deventer, in: Ten Duinen, Bulletin van het wetenschappelijk en cultureel centrum van de Duinenabdij en de westhoek, nr. 16, pp. 73-91.

De Wilde, M. 1986, De topografische groei van Diksmuide-Deel I, in: Den Dyzere, jg. 5, nr. 4, pp. 134-158.

Lefere, M. Polfliet, B. Slabbinck, F. 2020. Opgravingsrapport Diksmuide De Pluimen (prov. West-Vlaanderen), 284 p.

Pype P., Boncquet T. & De Gryse J. 2012, Onderzoek op de Gouden Leeuw-Site (Diksmuide, West-Vlaanderen), in: *Archaeologia Mediaevalis*. Kroniek 35. Gent, 173-175.

Pype P., De Smaele B. 2015: Diksmuide Tuinwijk, ADEDE archeologisch rapport 44, Gent.

Van Ranst, E. & Sys, C. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Universiteit Gent.

Van Werveke H. 1965, De oudste burchten aan de Vlaamse en de Zeeuwse kust, Brussel.

KAARTMATERIAAL

Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, Graaf de Ferraris [1771-1778]

Atlas der Buurtwegen d.d. 1842

Topografische kaart van Vandermaelen d.d. 1846 – 1854

Popp-kaart d.d. 1842-1879

DIGITALE BRONNEN

www.geopunt.be

<https://dov.vlaanderen.be>

<https://inventaris.onroerendergoed.be>

<https://cartesius.be>

<https://loket.onroerendergoed.be>

BIJLAGE

FIGURENLIJST

Figuur 1: Situering projectgebied t.a.v. GRB-basiskaart (© geopunt).....	4
Figuur 2: Situering projectgebied t.a.v. topografische kaart van België (© geopunt)	4
Figuur 3: Situering plangebied binnen de vastgestelde archeologische zone van het historisch centrum van Diksmuide t.a.v. meest recente orthofotomozaïek (©Geopunt)	6
Figuur 4: Situering plangebied t.a.v. meest recente orthofotomozaïek (©Geopunt)	7
Figuur 5: Situering plangebied t.a.v. meest recente orthofotomozaïek (©Geopunt).	8
Figuur 6: Locatie nieuwe putten t.a.v. meest recente orthofotomozaïek (©Geopunt).	9
Figuur 7: Situering projectgebied t.a.v. de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).	11
Figuur 8: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)	11
Figuur 9: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)	12
Figuur 10: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)	12
Figuur 11: Hoogteverloop ZW-NO	13
Figuur 12: Situering projectgebied t.a.v. Tertiair geologische kaart (© geopunt)	13
Figuur 13: Situering projectgebied t.a.v. Quartair geologische kaart (© geopunt)	14
Figuur 14: Situering projectgebied t.a.v. algemene bodemkaart van België (© geopunt)	14
Figuur 15: Reconstructie van de stadsontwikkeling op de kadasterkaart van Popp met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood). (Dewilde 1986, 134-157.)	17
Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: NGI Cartesius).	19
Figuur 17: Kaart van het Beleg van Diksmuide van 1647 (Bron: NGI Cartesius).....	19
Figuur 18: Projectgebied weergegeven op een plan van 1673 (Bron: NGI Cartesius).	20
Figuur 19: Situering projectgebied t.a.v. Ferrariskaart d.d. 1771-1778 (© geopunt)	20
Figuur 20: Situering projectgebied t.a.v. Ferrariskaart d.d. 1771-1778 (© geopunt)	21
Figuur 21: Situering projectgebied t.a.v. Atlas der Buurtwegen d.d. 1840 (© geopunt)	21
Figuur 22: Situering projectgebied t.a.v. Vandermaelenkaart d.d. 1846-1854 (© geopunt) ...	22
Figuur 23: Situering projectgebied t.a.v. Poppkaart (1842-79) (© geopunt)	22
Figuur 24: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 1971 (© geopunt).....	24
Figuur 25: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 1979-1990 (© geopunt).....	25
Figuur 26: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2000-2003 (© geopunt).....	25
Figuur 27: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2008-2011 (© geopunt).....	26
Figuur 28: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2022-2023(© geopunt).....	26
Figuur 29: Situering projectgebied op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen (©Geopunt).	27
Figuur 30: Situering projectgebied op het DHMV met aanduiding van de (Archeologie)nota's en eindverslagen (©Geopunt).....	31

BOORLIJST

Niet van toepassing

CHRONOLOGISCH KADER

